

## Evropska skupnost in slovenska civilno-varnostna razmerja

Danes je Evropa pred neslutnimi zgodovinskimi razvojnimi procesi, ki so epohalnega pomena za sožitje in mirno koeksistenco. Evropski integracijski procesi so sprožili zapletene modernizacijske in demokratizacijske procese. Ponovno se je izkazala aktualnost federalističnih oziroma konfederalističnih načel povezanosti suverenih evropskih držav. V evropski skupnosti se preizkuša teoretični konstrukt federalizma in v praksi analitično ugotavlja, ali je federalizem optimalni organizacijski, integracijski in konflikte razrešujoči model postmoderne družbe (Fleiner-Gerster, 1993:9).

Arhitekti »Evropske hiše« se srečujejo s številnimi vprašanji federalističnih razmerij, med katerimi je nedvomno prastari fenomen prerazporeditve moči in oblasti v Evropi. Znotraj tega novega »supradržavnega« kolosa Evropske unije, pa tudi znotraj sedanjih članic, se odpira vprašanje (de)koncentracije politične, gospodarske in vojaške moči oziroma vzpostavitve razmerij med politično družbo in civilno družbo. Za evropske narode pa je žgoče tudi vprašanje enakopravnosti velikih in majhnih narodov ter etničnih manjšin.

V ta zapleteni splet odnosov sodi tudi vprašanje razmerij med civilno družbo in gigantskimi vojaškimi kompleksi. Po pacifikaciji konfliktov med Vzhodom in Zahodom je bilo to razmerje potisnjeno v normalne okvire parlamentarne demokracije in njenega nadzora nad vojaško močjo. Danes pa se spet razkrivajo latentna žarišča sporov in konfliktov, ki vzpostavljeno evropsko večpolarnost vračajo v toge okvire »Prokrustove postelje« bipolarnosti. V taki napetostni situaciji postaja aktualno tudi vprašanje, kako naj demokracije – zlasti pa »nove demokracije« vzhodne in južne Evrope – obvladujejo imperialne strateške scenarije generalskih elit, ki kar kličejo po inkarnaciji mogočnih vojaških sistemov in blokadi procesov demilitarizacije.

Zato bi kazalo civilno vojaška razmerja v Evropi, zlasti pa v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope, analizirati v luči:

- a) integracijskih in federalističnih procesov v Evropski uniji.
- b) procesov demokratizacije in modernizacije v evropskih družbah.
- c) razmerij med obrambnimi sistemi in civilno družbo ter
- d) možne ponovne politične in vojaške bipolarizacije med Vzhodom in Zahodom.

### *Evropski integracijski procesi in koncentracija moči*

Nekateri politični arhitekti Evropske unije si novo evropsko federalno skupnost zamišljajo kot mogočno »supradržavo«, če ne že kar po ameriškem vzorcu kot Združene države Evrope. Tak konstrukt pa pomeni koncentracijo moči in oblasti v rokah nekaj evropskih velesil. Zato teoretiki sodobnega federalizma menijo, da bi morala federativna ureditev v državah in v evropski skupnosti z decentralizacijo

\* dr. France Vreg, zaslužni profesor ljubljanske Univerze

»uresničiti del ,vertikalne porazdelitve nasilja'. Taka (ureditev) otežuje birokratsko ali tehnokratsko koncentracijo politične moči ter olajšuje omejevanje in nadzor državnega oblastništva« (Schneider, 1933:14).

Bistvo evropske demokracije je preprečitev koncentracije moči, kar je prvi pogoj za demokratične spremembe družb. V zgodovini so veliki imperiji propadli prav zaradi surove koncentracije moči v rokah političnih elit dominantnih narodov. To dokazuje tudi uzurpacija moči v sodobnih totalitarnih ali populističnih sistemih, pa v velikih večnacionalnih federacijah, kot so bile Sovjetska zveza, Češkoslovaška, Jugoslavija in druge.

Večnacionalne federacije so imele mamutsko državno administracijo, mogočen represivni aparat in velikanske strogo centralizirane armade. Ves državni in ekonomski sistem so obvladovali pripadniki dominantnih »supranarodov« in ga polnili z državniki, diplomati, generali, zveznimi uradniki in drugo elito. Zato v Evropi obstaja nezaupanje do neke birokratske državne centralne instance, do nove koncentracije moči dominantnih političnih, ekonomskih, finančnih in vojaških elit v novem organizacijskem modelu Evropske unije. Tak uniformni kolos bi se – kljub demokratičnim načelom sodobnega federalizma – lahko spremenil v avtoritarno centralizirano supradržavo.

Sodobni federalizem zavrača tudi centralistično načelo večine, ki vodi, kot je dejal že Tocqueville, k tiraniji večine. Načelo večine (številčnosti narodov; en človek, en glas) ne more biti načelo demokracije. Vsak član evropske skupnosti mora biti enakopraven, neodvisno od števila prebivalstva, in kot tak mora enako pravno participirati pri oblikovanju politične volje. Žal dominantni narodi to načelo le redko upoštevajo – kar kažejo zgodovinske izkušnje majhnih narodov. Volja in moč dominantnih narodov po navadi prevlada nad voljo majhnih narodov.

Moč in volja velikih ni podprta le s številnostjo, marveč tudi z gospodarskimi, znanstvenimi in tehnološkimi potenciali, z velikimi vojaško-industrijskimi kompleksi, gigantskimi armadami in atomsko močjo.

Zgodovina bo pokazala, ali se bo nova evropska unionistična struktura razvijala v skladu z načeli sodobnega federalizma v smeri dekoncentracije moči in decentralizacije. Preseči bo morala organizacijske stereotipe klasičnih nacionalnih držav z načelom supranacionalnosti. Razviti bi morala »zgradbo« transnacionalne ravni odločanja, ki bi bila sinhrono nadzorovana in legitimirana. Avtentično federalistična evropska Unija se lahko uresniči le kot multikulturna, raznovrstna enotnost narodov, kot policentrična, asimetrična kooperativna zveza suverenih držav.

### *»Desakralizacija« političnih, državnih in vojaških elit*

Evropski federalizem predpostavlja svobodo človeka, »demokracijo za množico ljudi«, zato bi se evropska demokracija morala razvijati v smeri participativne demokracije. Človek je svoboden, če lahko svojo osebnost svobodno razvija v skupini, na ravni samoupravne komunalne skupnosti, v kulturni skupnosti (Fleiner-Gester, 1993:10).

Bistvo pluralizma je, da decentralizira, demonopolizira in omeji politično moč. Desakralizacija politične in vojaške elite je problem evropske demokracije, zlasti »novih demokracij« vzhodne in jugovzhodne Evrope.

Očitno je, da politični diskurz evropske državne elite ni usmerjen k perečim socialnim in participacijskim problemom, ki zadevajo državljana. Politična zlovoljnost državljanov evropske skupnosti zato ni plod le nezadovoljstva in razočaranja

z materialnim položajem, marveč zadeva predvsem nemoč odločanja na vseh ravneh.

Raziskave političnih situacij v vzhodni in jugovzhodni Evropi kažejo, da sistemi novih demokracij niso izpolnili pričakovanj človeka. »Značilen za koncept političnega samorealiziranja državljana v teh državah je razširjen občutek politične nemoči, resignacije in kritike političnih avtoritet, ki se elitistično zapirajo vase, žive egoistično in daleč od občanov«, ugotavlja dunajski politolog Plasser na temelju primerjalnih raziskav v evropskih državah. »Okoli osemdeset odstotkov državljanov . . . se zaveda, da na vladne odločitve nimajo nikakršnega vpliva ter da so stranke, politiki in poslanci zainteresirani le za volilni uspeh, za povečanje volilnih glasov ter da slede le lastnim egoističnim interesom« (Plasser in Ultram, 1992:12).

Raziskave javnega mnenja kažejo, da v javnosti prevladuje kvazijavno mnenje, ki ga ustvarjajo politične, državne, vojaške in druge ustanove. To so uradne izjave, govori, tiskovne konference državnikov, ministrov, parlamentarnih komisij, strankinih funkcionarjev in državnih uradnikov. Med temi elitističnimi skupinami in državljani je povezava preko množičnih medijev, ki pretežno razširjajo uradno, institucionalno mnenje. Avtentično javno mnenje je mogoče oblikovati le, če ga »posreduje kritična publiciteta«.

Politika in množični mediji bi morali državljana sprejeti kot individuuma, kot osebnostno strukturo, ki ima svoje motive in želi ohranяти lastno identiteto. Družbo moremo razumeti ne le kot politični in ekonomski sistem, marveč tudi kot socialni sistem, v katerem »komponente sveta življenja – kultura, družba in osebnostne strukture – tvorijo kompleksne smiselne skupke, ki med seboj komunicirajo, čeprav so utelešeni v različnih substratih« (Habermas, 1988:98).

Vertikalna porazdelitev (dekoncentracija) moči in razvijanje sestavin participativne demokracije so žgoč problem tudi za sistem »nove demokracije« slovenske države. Moč je še vedno skoncentrirana v nekaj političnih, državnih, vojaških in gospodarskih centrih; zato ni moč govoriti o avtentičnih procesih demokratizacije družbe. Nekateri politiki in ministri slede le svojim parcialnim interesom ohranjanja in širjenja politične moči, pridobivanja strankinih in volilnih glasov. Zato se tudi v slovenski javnosti kažejo občutki politične nemoči, ki porajajo anomijo, apatijo in politično pasivizacijo občanov, hkrati pa je tako stanje izjemno ugodno za vzpon populističnih politikov.

### *Civilno-vojaška razmerja novih demokracij*

Civilno – vojaška razmerja državnopravno sodijo v sklop varnostnega sistema posameznih družb oziroma evropske skupnosti. Kot občečloveški odnos civilne družbe pa presegajo probleme pravnih regulacij in sodijo v procese demokratizacije družb in varnosti človeštva. Varnost ni samo biološka težnja človeka, narodov in držav po preživetju v okolju, marveč je tudi civilizacijska prvina. Ne zajema le klasičnih obrambnih in notranjezaščitnih funkcij, marveč vključuje tudi politične, gospodarske, socialne in druge funkcije.

Nacionalna varnost je splet političnih, gospodarskih, pravnih, socialnih ter klasičnih obrambno-varnostnih interakcij neke družbe. Fenomen varnosti zaobsega tudi kakovost življenja, demokratske svoboščine in človekove pravice kot najvišje družbene vrednote. Varnostna politika torej ni in ne more biti monopol kakega obrambnega ali policijskega ministra, saj zajema temeljne oblike človeko-

ve in nacionalne dejavnosti: od zunanje in notranje politike, gospodarske in energetske politike do socialne in zdravstvene, izobraževalne in kulturne politike.

K varnostnim institucijam sodijo tudi institucije varstva ustavnosti in zakonitosti (ustavno sodišče, redna sodišča, tožilstvo in druge). V varnostnem sistemu pa je najpomembnejša komponentna, lahko bi rekli smisel varnosti, prav kompleks odločanja in nadzora parlamenta, političnih strank in države ter javnosti. Ta kompleks odločanja pa ne more biti reduciran le na občasno nadzorno funkcijo javnosti in civilne družbe.

Slovenski nacionalni varnostni sistem ne more biti samozadosten sistem – kot si ga zamišljajo nekateri obramboslovni »teoretiki« in ministrski pragmatiki. Tudi ne more temeljiti na preživelih stereotipih vojaških doktrinarjev starojugoslovankega armadnega centralizma in despotizma. Sprejeti mora standarde obrambne organiziranosti in porazdelitve moči, ki so uveljavljeni v evropskih demokracijah.

Tudi slovenski varnostni sistem mora nenehno sprejemati najmanj tri vrste interakcijskih tokov in menjav: iz okolja, iz preteklosti in o samem sebi (samorefleksivnost).

Avtentičen koncept nacionalne varnosti izhaja iz socialnokulturnih in zgodovinskih korenin slovenskega naroda. Zgodovine obrambnega sistema ni mogoče začeti z dogodki dvomesečne obrambne rezistence leta 1991. Boj slovenskega naroda za obstoj in preživetje sredi germanske cesaropapistične avtokracije in agresivne superiorne kulture velikih narodov sega daleč v zgodovino. Med temelje nastanka slovenskega naroda in slovenske državnosti štejemo dva bistvena zgodovinska dogodka: boj slovenskih kmečkih puntarjev in slovenski prevod Biblije iz leta 1584.

K odločilnim prizadevanjem za samobitnost in obstoj prišteva slovenska zgodovina tudi krvavi, več kot štiri leta trajajoči osvobodilni boj zoper Hitlerjeve hordé in njihove kvizlinge kot primer širokega evropskega odporniškega gibanja. V tem zgodovinskem obdobju je krvaveči slovenski narod že leta 1943 sredi vojne vihre oblikoval slovensko državo, pa izvedel osvoboditev slovenske Primorske izpod dvajsetletnega fašističnega jarma.

V tem zgodovinskem obdobju se je oblikovala samozavest, pokončnost in samobitnost slovenskega naroda in slovenske vojske, ki je ni mogla izničiti avtokracija državnega centralizma jugoslovanske federacije. V sklop junaških zgodovinskih dejanj nedvomno sodijo tudi boji Maistrovih borcev za severno mejo. V novejšem obdobju so imela prizadevanja za suvereno državo oblike politične, ekonomske, kulturne, medijske in druge rezistence, ki se je slednjič izoblikovala v odločilno vojaško-policijsko rezistenco proti agresiji JLA. Zgodovinsko prelomno dejanje pa je nedvomno oblikovanje svobodne suverene države Slovenije.

Obrambni sistem je komponenta nacionalnega varnostnega kompleksa in se ne more samozadovoljno zapirati v vojaški, policijski, obveščevalni ali drugi oligarhični vrh kot središče državne védnosti. Tudi v Sloveniji so se nekatera ministrstva, zlasti obrambno, zastirala s »pajčolani« državne skrivnostnosti ter izmikala nadzoru parlamenta in javnosti. Tipičen je primer vojaške obveščevalne službe, ki je parlamentarna komisija ni uspela nadzorovati in je bila s svojimi informacijami zasebno politično orodje ministra. Politična elita pa je nemočno opazovala tudi samopašno formiranje ministrove zasebne pretorijanske garde. Takšno zapiranje v lastno oblastništvo je simptom nedemokracije in spominja na podobne primere v Italiji, kjer so vojaški vrhovi celo kovali prevzem oblasti.

Bistveni postulat sleherne demokratične družbe je njena usposobljenost in pripravljenost za samorefleksijo. Družbene institucije morajo graditi svojo legitim-

nost na transparentnosti do javnosti, na interakciji med institucijo in civilno družbo. To še posebej velja za varnostni sistem, zlasti njene obrambne, policijske in zunanjepolitične podsisteme. Ti podsistemi morajo gojiti samorefleksivnost, kritično »opazovanje« tudi samega sebe in izpostavljenost družbenemu nadzoru. Zloraba teh demokratičnih načel rojeva zaprte sisteme, v katerih prevladuje zaverovanost v sebe in v zaslug iz »herojskih« obdobj.

Koncentracija moči v takih podsistemih rojeva oligarhične elite in voditelje, ki so slepo zaverovani v svojo »nadčloveškost« in vsemogočnost. Taka samozadostnost in zaverovanost v »zgodovinska« poslanstva je v nekdanji JLA deformirala mnoge generale in jih spreminjala v evforične paranoike; pahnila jih je v slepoto kasarniške doktrinarnosti. Morda so klice te bolezni okužile tudi nekatere slovenske vojaške doktrinarnarje in ministre. V evropski demokraciji so taki ministri zgodovinski anahronizem. Varnostni sistemi zahodnih evropskih držav so z razvojem demokracije, zaradi stalne izpostavljenosti javni kritiki in zamenljivosti že zdavnaj absorbirali tudi vse prvine evropske kulture.

### *(De)politizacija obrambno-varnostnih sistemov*

Obrambno-varnostni sistem v Evropi ne more imeti »simbiotičnega odnosa« med politično stranko in vojsko ali policijo ali zunanjim ministrstvom. Depolitizacija teh podsistemov je Evropi strogo načelo in je sestavni del razmerja med varnostnim sistemom in civilno družbo. Posebej aktualna pa je v deželah novih demokracij, ki so obremenjene s starimi modeli partijske politizacije vojske in milice.

Procesi depolitizacije so se v Sloveniji začeli še v obdobju prenoviteljske demokratizacije (konec osemdesetih let), niso pa bili končani. Protagonisti nove demokracije so formalno izvajali depolitizacijo, dejansko pa so državna ministrstva »prenavljali« s pristaši svojih strank (kar se dogaja tudi v evropskem pluralizmu).

Mednarodne raziskave opozarjajo, da je kriza legitimnosti vojaštva v odmiku od civilne družbe, v ostrih razmejitvah med vojaškimi in civilnimi strukturami. Vojaška elita vedno teži k vzpostavljanju močnih armad, češ da samo tako lahko zagotavlja potrebe družbe po varnosti. Hkrati pa obtožuje civilno družbo, da se zavzema za procese demilitarizacije. Dejansko pa vojaško birokracijo vodi isto množitveno načelo kot državno, namreč da se moč in oblast ministra kažeta v tem, da ima številne (svoje strankine) podministre in sekretarje, ti pa spet celo vrsto nižjih uradnikov.

Obrambni ministri so po navadi vodilni člani vladajoče stranke in jih izbere predsednik vlade, ki je tudi predsednik vladajoče stranke. Stranka, ki zmaga na volitvah, predstavlja voljo večine volivcev in je odgovorna tudi za nacionalno varnost.

V Sloveniji vladajoča večinska stranka liberalnih demokratov dolgo ni imela ne obrambnega, ne policijskega, ne zunanjega ministra – kar ni primer v evropskih demokracijah. Politika večinske stranke, da se odpove obvladovanju treh stebrov države, je bil svojevrsten paradoks in je v nasprotju s standardi evropske demokracije.

Vrh slovenske liberalnodemokratske stranke je pač dal prednost gospodarski in finančni stabilizaciji ter lastninjenju, pa socialnim, zdravstvenim, šolskim in drugim problemom, ki so pogoj za vstop v Evropo – in se zaradi koalicijskih sporazumov začasno odrekal »boju v areni« politične moči. Pri tem pa je spregle-

dal temeljno načelo parlamentarne demokracije, da je vladajoča večinska stranka odgovorna tudi (oziroma predvsem) za nacionalno varnost.

V evropskih demokracijah obrambni (po navadi pa še policijski) minister v koalicijskih vladah prihaja iz vrst večinske stranke. Logika evropskega vojaškega sistema je tudi v tem, da morajo biti obrambni, policijski ali zunanji minister v nekem smislu »nadstrankarski«. Ne morejo se pojavljati v dvojnih vlogah: v vlogi strankarskega liderja in v vlogi profesionalnega vojaškega voditelja. To bi bila – kot je to (bil) primer v Sloveniji – koncentracija dveh moči: vojaške in strankarske. Zato v evropskih demokracijah uveljavljajo načelo, da obrambni ali policijski minister opustita pomembne funkcije v političnem vrhu stranke in se prelevita v »nadstrankarskega voditelja«.

Toda tudi v evropskih demokracijah nikoli ne poneha boj za oblast. Strankarsko opredeljeni voditelj po navadi v svoje ministrstvo pritegne lepo število strankinih pripadnikov. To je delno opravičljivo na obrambnem področju, češ da vladajoča stranka odgovarja za nacionalno varnost države. Te odgovornosti ne more prepustiti kaki marginalni koalicijski stranki, ki si predvsem prizadeva, da bi maksimirala volilne glasove in tako razširila svojo moč in oblast.

### *Vojaško-politični ideologi in populizem*

Depolitizacija vojaških in represivnih podsistemov seveda ne more biti mit. Pripadniki vojske ali policije imajo pravico opredeljevati se ideološko, politično in versko, ne pa sodelovati v akcijah strank. Ni mogoče pričakovati, da bodo ljudje spreminjali politična in verska prepričanja. Zato je iluzija misliti, da bo obrambni ali policijski sistem ideološko povsem nevtralen – še zlasti, če je vojaški (ali policijski) minister strankarski ideolog.

Povsem nesprejemljivo pa je, če obrambni minister kot goreč ideolog prireja revanšistične politične mitinge, kritizira vladno politiko, komentira notranje ali zunanje dogodke in si tako nabira svoje pristaše. Če bi si tak oblastniški populizem dovolil, denimo, ameriški obrambni minister, bi moral naslednji dan ponuditi odstop oziroma bi ga predsednik nemudoma odslovil. Na evropskih posvetovanjih je zato depolitizacija vojske osrednje vprašanje, saj je sestavina procesov demokratizacije.

Demokracija ni demokracija, če se v njej ohranjajo zaprte strukture političnega monopartizma. Še posebej je to vprašanje pereče v Sloveniji, kjer so »stebri države« v rokah različno ideološko opredeljenih strank, ki se vsakodnevno odkrito ali prikrito spopadajo v politični areni.

Sodobne armade grade svoj imidž s kulturo javnega dialoga, s strokovnim znanjem in z veljavnostjo argumentov. V interakciji s civilno družbo velja načelo enakopravnosti in resničnosti pri soočanju kompetentnih sogovorcev. Evropska vojaška kultura zavrača metode političnih insinujacij, diskretitiranja oponentov, lova na čarovnice in verbalnega kretenizma – kar se (je) dogaja(lo) v Sloveniji. Obrambni minister Avstrije, na primer, kaže akademsko kulturo v odnosu do javnosti; z dolžnim spoštovanjem tudi naslavlja predsednika države in se ne spušča na raven populističnih dialogov s predsednikom, ki simbolizira narod in državo. Očitno v Sloveniji tudi v kulturi komuniciranja še močno zaostajamo za Evropo.

Sodobna demokratična armada vsrkava kulturo evropske civilizacije. Znanje in vojaški etos sta sestavini socializacije mladih generacij, vojaških obveznikov. Samo tako lahko nove generacije absorbirajo varnostno kulturo, ki je temelj

obrambne moči vsake družbe. Če obrambno-varnostni sistem ne vsebuje pozitivne substance, kvalitete človekove osebnosti, zaupanje v človeka, bo ostajal državni aparat ekspresivnega nasilja.

Za demokracijo je povsem nesprejemljivo, da v vrstah varnostnega sistema dopušča ekspresivno nasilje, ignoranco in primitivizem. Duh ekspresivnega nasilja povsod vidi sovražnike, izdajalce in agente.

Sestavni del duha sodobnih armad je ustvarjalnost, znanje in etos. Slovenski obrambni sistem kliče po absorpciji znanja, evropske kulture in etosa, ki pa ga morejo ponuditi le novi, akademsko izobraženi ljudje v obrambnem vrhu. Šele takrat bo sposoben vsrkati vrednote evropske civilizacije.

### *Revitalizacija politične in vojaške bipolarnosti*

Integracijski procesi v Evropi se odvijajo pod egido porazdelitve materialnih dobrin, energetskih potencialov in politične moči, v areni soočanja mogočnih nacionalnih držav. Interkulturno komuniciranje v evropski »skupnosti« bremeni diskurzivna kompetitivnost ideologij, političnih doktrin, verskih sistemov, pa tudi hromeči oblastniški simboli moči in nediskurzivne prisile.

V globalnem spopadu političnih, gospodarskih in vojaških potencialov dominantni narodi širijo svojo kulturo, kar vzbuja naraščanje zavesti o pripadnosti nacionalnim državam. Mednarodna konfrontacija se zato vse bolj polni tudi z nacionalnimi simboli, ki jih krepi verska simbolika svetovnih religij. Težišče konflikta se iz ekonomskih in političnih žarišč spopada prenaša tudi na probleme indentitet nacionalnih držav in vojaškega razmerja moči.

Politični arhitekti evropske skupnosti so v svojih scenarijih le marginalno upoštevali evropske transkulturne, politične in vojaške konflikte. Etničnost se jim ne kaže kot v smislu utemeljena instanca, marveč kot motivacijski stimulus parcialnih interesov in nacionalnih egoizmov. Nacionalne države mobilizirajo vse svoje resurse, da bi ohranile vzpostavljeno ravnotežje moči v Evropi. Ta kompleks dominacije in moči je tudi dejavnik ogrožanja politične, ekonomske in kulturne avtonomije malih narodov.

Dominantna komunikacija (z latentno agresivnostjo in grožnjo po represiji) je sestavni del komuniciranja človeka v skupini, zlasti v velikih hierarhičnih vojaških sistemih, pa tudi v mednarodnem komuniciranju v Evropi. Politični, ekonomski in vojaški sistemi zavestno in načrtno uvajajo agresivno strategijo političnega komuniciranja, da bi uresničili svoje cilje in interese. Agresivno strateško komuniciranje se danes uveljavlja v nekaterih vzhodnih in južnovzhodnih državah, pa tudi v Sloveniji.

Kako lahko definiramo in razumemo agresivno strateško interakcijo, ki se danes uveljavlja v napetostnih in konfliktnih situacijah v Evropi? Agresivno vedenje je tista strategija, »s katerim ljudje . . . žele doseči dominantnost. Pri tem je agresivnost instrumentalno vzpostavljena v zelo različnih funkcionalnih zvezah: za izsiljenje resursov, za uničenje rivalov in podobno« (Eibl-Eibesfeldt, 1986:470).

Ker se v Evropi že kaže latentna bipolarnost, lahko sklepamo, da se bo okrepi la strateška (vedno bolj agresivna) interakcija. Ideja bipolarnega strateškega soočanja se bo krepila tudi v posameznih nacionalnih državah ter bo vplivala na vojaško-civilna razmerja v posameznih nacionalnih državah. Lahko predvidevamo, da bodo vojaške elite ponovno začele dokazovati upravičenost svojih vojaških proračunov in projektov militarizacije.

Nepredvidljivi procesi strateške interakcije bodo zavirali procese integracije v Evropsko unijo. Zveza policentričnih kooperativnih suverenih držav pa lahko dejansko funkcionira le, če bo utrjevala procese demokratizacije in mirnega razreševanja konfliktov in vojnih soočanj. Zgodovina mednarodnih odnosov nas uči, da je ta načela v praksi zelo težko realizirati, ker velike sile zasledujejo predvsem lastne interese.

V Evropi lahko danes registriramo nove latentne poskuse velesil, da bi ponovno definirale interesne sfere. To pomeni, da se bodo oživila razmišljanja o redefiniranju funkcij velikih vojaških kompleksov in obrambnih zvez, kar bo zaviralo ali celo blokiralo nastajanje multikulturne enotnosti narodov in policentrične kooperativne zveze suverenih evropskih držav.

#### LITERATURA

BELL, D., »Ethnicity and Social Change«, v: Glazer, N. in Moynihan, D., P. (eds.), *Ethnicity, Theory and Experience*, Cambridge 1975.

HABERMAS, J., *Nachmetaphysisches Denken. Philosophische Aufsätze*, Suhrkamp, Frankfurt 1988.

EIBL-EIBESFELDT, *Die Biologie des menschlichen Verhaltens. Grundriß der Humanethologie*, Piper, München Zürich 1986.

FLEINER-GERSTER, T., *Acht Thesen zur Aktualität des Föderalismus als Ordnungs-, Integrations- und Konfliktlösungsmodell*, DIF, Hannover 1993.

PLASSER, F. / Ulram, P., A., *Zwischen Desillusionierung und Konsolidierung*, v: Gerlich, P., Plasser, F. und Ulram P., A. (Hg.), *Regimewechsel. Demokratisierung und politische Kultur in Ost-Mitteleuropa*, Böhlau, Wien, Köln, Graz 1992.

SCHNEIDER, H-P., *Aufgaben und Perspektiven deutscher und europäischer Federalismusforschung*, DIF, Hannover 1993.

VREG, F., *Demokratično komuniciranje*, Maribor 1990, Sarajevo 1991.

VREG, F., *Geburtswehen einer Nation*, v: *Regimewechsel. Demokratisierung und politische Kultur in Ost-Mitteleuropa*, Wien, Köln, Graz 1992.